

КЛАСИЧНИЙ ПРИВАТНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ГУРА ТЕТЯНА ВІТАЛІЇВНА

УДК 37.03-057.87+378.096:621.3

**ФОРМУВАННЯ УПРАВЛІНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
ВИПУСКНИКІВ ЕЛЕКТРОМАШИНОБУДІВНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ
ТЕХНІЧНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Запоріжжя – 2011

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Національному технічному університеті “Харківський політехнічний інститут”, Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України (м. Харків).

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор,
член-кореспондент Національної
академії педагогічних наук України
РОМАНОВСЬКИЙ Олександр Георгійович,
Національний технічний університет
“Харківський політехнічний інститут”,
проректор з науково-педагогічної роботи.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор,
академік Академії наук вищої освіти України
КОРЕЦЬ Микола Савич,
Національний педагогічний університет
ім. М.П. Драгоманова (м. Київ),
директор Інституту гуманітарно-технічної освіти;

кандидат педагогічних наук
ПОПОВА Олена Петрівна,
Академія воєнно-морських сил України
ім. П.С. Нахімова (м. Севастополь),
доцент кафедри загальнонаукових
і інженерних дисциплін.

Захист відбудеться “18” жовтня 2011 р. об 11:00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 17.127.04 Класичного приватного університету за адресою: 69002, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 70-б.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Класичного приватного університету за адресою: 69002, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 70-б, ауд. 114.

Автореферат розісланий “16” вересня 2011 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

І.І. Облєс

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Кардинальні перетворення, які відбуваються сьогодні в більшості сфер українського суспільства, у тому числі у галузі виробництва та інженерії, висувають нові вимоги до фахівців, здатних ефективно працювати в умовах післяіндустріального, соціотехнічного простору, глобалізації та всебічної інформатизації навколишнього середовища. Це, у свою чергу, зумовлює зміни пріоритетів професійної підготовки майбутніх фахівців з когнітивно орієнтованої парадигми, спрямованої на формування в них специфічних професійних знань та вмінь, на особистісно орієнтовану, соціетальну парадигму, визначними показниками якої є всебічна обізнаність спеціаліста, його професійна культура та професійна й соціальна компетентність.

Вищезазначене насамперед стосується інженерів-електромашинобудівників, адже саме завдяки їх професійній діяльності відбувається стрімкий розвиток промислового сектора української економіки, її експортного потенціалу. Відповідно до міжнародних стандартів, конкурентоспроможний інженер-електромашинобудівник має бути не тільки професійно і технічно компетентним, а й ефективним менеджером: він повинен володіти лідерськими якостями, розвиненою комунікативною культурою, системним сприйняттям виробничої реальності, вмінням інтегрувати інший досвід прийняття професійних рішень, тобто мати управлінську компетентність.

Здійснений аналіз вітчизняної професійної підготовки майбутніх інженерів-електромашинобудівників у ВТНЗ та результати пілотних емпіричних досліджень дають підстави зазначити, що на сьогодні професійне навчання студентів інженерних спеціальностей більшою мірою спрямоване на формування технічної, концептуальної та інтегрованої складових їх професійної (фахової) компетентності та не забезпечує успішний розвиток тих професійних якостей, які забезпечать їх подальшу управлінську діяльність.

З огляду на це однією з нагальних потреб вищої технічної професійної освіти є створення умов, які сприятимуть ефективному формуванню в майбутніх інженерів-електромашинобудівників управлінської компетентності.

Необхідність дослідження й вирішення зазначеної проблеми, її актуальність і доцільність зумовлені наявними суперечностями між:

- об'єктивною потребою суспільства в майбутніх фахівцях електромашинобудівних спеціальностей з високим рівнем управлінської компетентності та відсутністю науково обґрунтованої системи їх професійної управлінської підготовки;
- визнанням педагогічною наукою та суспільною практикою провідної ролі викладачів у професійній підготовці майбутніх інженерів-електромашинобудівників та неготовністю науково-педагогічних кадрів до формування в них управлінської компетентності;

– інтенсивною модернізацією навчального процесу у ВТНЗ, його гуманізацією та гуманітаризацією, впровадженням активних освітніх форм, методів і технологій та недостатньою розробленістю педагогічних заходів, спрямованих на формування соціальної, управлінської компетентності майбутніх інженерів-електромашинобудівників.

Вивченню сутності управлінської компетентності фахівців технічної сфери присвячено праці Р. Вдовиченка, О. Романовського та ін.; особливості професійної діяльності інженерів розглядалися у розробках М. Аптекаря, В. Баженова, В. Блохіна, А. Вербицького, М. Гуревичова, М. Добрускіна, М. Згуровського, Ю. Зінковського, К. Зуєвої, О. Коваленко, М. Корця, М. Лазарева, О. Пономарьова та ін.; специфіка професійної підготовки майбутніх інженерів стала об'єктом досліджень Є. Александрова, В. Бабаєва, Ф. Генова, К. Зуєвої, О. Ігнатюк, В. Казьмирєнка, Л. Карамушки, Є. Клімова, Е. Лузік, І. Мартинюка, В. Морозова, Ю. Нагірного, В. Олексєнка, О. Попової, А. Слободянюка, В. Тищенко, П. Яковичина та ін. Окремі аспекти професійної підготовки майбутніх інженерів до управлінської діяльності висвітлені у працях С. Богомолєва, К. Грищенко, А. Добрякова, В. Клепікова, Г. Козлакової, В. Марієдова, А. Мілецієнка, Ю. Нагірного, В. Олексюка, Ю. Палєхи, М. Рабкрієна, С. Резник, С. Самієгієна, Л. Столяренка, О. Романовського, Р. Турманідзе, М. Фомієної, Н. Шароєової, В. Шипуєова та ін.

Проте, незважаючи на значний інтерес науковців до питань, пов'язаних з професійною підготовкою інженерів технічних університетів, проблема формування в них управлінської компетентності як у теоретичному, так і в практичному аспектах залишається малодослідженою. Це виявляється у відсутності єдиного розуміння сутності цього феномену, теоретично визначеної моделі, науково обґрунтованих та апробованих педагогічних умов її формування. На прикладному рівні доцільність дослідження пояснюється, передусім, недостатньою підготовленістю майбутніх фахівців до реалізації управлінської діяльності при усвідомленні її необхідності.

Таким чином, дослідження феномену управлінської компетентності інженерів-електромашинобудівників, розробка моделі її формування у процесі професійної підготовки та реалізація педагогічних умов, які забезпечать ефективність формуєального впливу, є важливими для розв'язання науково-практичних завдань розвитку вищої освіти в Україні, що й зумовило вибір теми дисертаційної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконано відповідно до тематичного плану бюджетних та госпрозрахункових науково-дослідних робіт кафедри педагогіки і психології управління соціальними системами факультету інформатики і управління Національного технічного університету “Харківський політехнічний інститут” (НТУ “ХПІ”): “Розробка методології формування психологічної готовності майбутніх фахівців технічного університету до професійної діяльності” (номер державної реєстрації

0107U000600), “Формування управлінсько-технічної еліти у вищих технічних навчальних закладах з використанням інноваційних педагогічних технологій” (номер реєстраційної картки 0110U001253), “Формування сучасної культури управлінської діяльності” (номер державної реєстрації 0109U002430).

Тема дисертаційного дослідження затверджена вченою радою факультету інформатики і управління НТУ “ХПІ” (протокол № 5 від 24.11.2006 р.) та узгоджена в Раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології НАПН України (протокол № 8 від 30.10.2007 р.).

Мета й завдання дослідження. *Метою роботи є* теоретичне обґрунтування та експериментальна перевірка педагогічних умов формування управлінської компетентності майбутніх інженерів-електромашинобудівників у процесі їх професійної підготовки.

Відповідно до зазначеної мети поставлено такі *завдання*:

- науково обґрунтувати сутність управлінської компетентності інженерів-електромашинобудівників, визначити та охарактеризувати її структурні компоненти, рівні сформованості;
- за результатами дослідження особливостей професійної підготовки майбутніх інженерів-електромашинобудівників розробити модель формування їх управлінської компетентності у ВТНЗ;
- виявити та обґрунтувати педагогічні умови формування управлінської компетентності майбутніх інженерів-електромашинобудівників у процесі їх професійної підготовки;
- експериментально перевірити ефективність визначених педагогічних умов та розробити методичні рекомендації щодо формування управлінської компетентності майбутніх інженерів-електромашинобудівників у ВТНЗ.

Об’єкт дослідження – професійна підготовка майбутніх інженерів-електромашинобудівників у вищих технічних навчальних закладах.

Предмет дослідження – педагогічні умови формування управлінської компетентності у майбутніх інженерів-електромашинобудівників.

Гіпотеза дослідження полягає в тому, що ефективне формування управлінської компетентності у майбутніх інженерів-електромашинобудівників залежить від реалізації у процесі їх професійної підготовки таких педагогічних умов, як:

- організація взаємодії суб’єктів педагогічного процесу на основі положень концепції гуманізації вищої технічної освіти;
- забезпечення мотивації студентів до формування в них управлінської компетентності;
- впровадження активних методів, форм навчання та інтерактивних педагогічних технологій.

Методи дослідження. Для досягнення мети, вирішення завдань і перевірки гіпотези використано комплекс сучасних загальнонаукових методів:

- *теоретичні*: аналіз, узагальнення, систематизація, порівняння та

зіставлення різних поглядів на досліджувану проблему; моделювання; метод аналізу визначення понять – для з'ясування сутності управлінської компетентності інженерів-електромашинобудівників, обґрунтування змісту та структури цього феномену, особливостей його формування в умовах професійної підготовки у ВТНЗ;

- *емпіричні*: методики діагностики, адаптовані відповідно до завдань дослідження; методи масового збирання емпіричного матеріалу (анкетування, експертне опитування); педагогічний експеримент – для перевірки ефективності визначених умов формування управлінської компетентності у майбутніх інженерів-електромашинобудівників;

- *статистичні* – для опрацювання та оцінювання отриманих експериментальних даних.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає в тому, що: *вперше*:

- розроблено модель та педагогічні умови формування управлінської компетентності у майбутніх інженерів-електромашинобудівників у процесі їх професійної підготовки у ВТНЗ, що передбачають: організацію взаємодії суб'єктів педагогічного процесу на основі положень концепції гуманізації вищої технічної освіти; забезпечення мотивації студентів до формування в них управлінської компетентності; впровадження активних методів, форм навчання та інтерактивних педагогічних технологій;

уточнено:

- понятійно-категоріальний апарат дослідження управлінської компетентності інженера-електромашинобудівника (“компетентність”, “управлінська компетентність”, “формування управлінської компетентності”, “управлінська компетентність інженера-електромашинобудівника”), критерії та показники її сформованості;

удосконалено:

- організаційно-методичні засади професійної підготовки майбутніх інженерів-електромашинобудівників на основі активних методів, форм навчання та інтерактивних педагогічних технологій;

дістало подальшого розвитку:

- науково-теоретичні уявлення про сутність, зміст і структуру управлінської компетентності інженера-електромашинобудівника, педагогічні основи організації освітнього процесу у ВТНЗ.

Практичне значення одержаних результатів полягає в розробленні та впровадженні в освітній процес електромашинобудівного факультету НТУ “ХПІ” теоретично обґрунтованої й експериментально перевіреної моделі формування управлінської компетентності майбутніх інженерів-електромашинобудівників; навчальної програми з курсу “Психологія і педагогіка” та методичних рекомендацій до семінарських занять за темою

“Психологія управлінського спілкування”; комплекс інноваційних форм та методів навчання, які спрямовані на формування управлінської компетентності студентів електромашинобудівного профілю (педагогічних ситуаційних завдань, ділових та рольових ігор тощо).

Результати дослідження впроваджено в процес професійної підготовки майбутніх фахівців НТУ “ХПІ” (довідка № 159 від 07.02.2011 р.), Української інженерно-педагогічної академії (довідка № 104-01/04 від 18.04.2011 р.), Харківського національного автомобільно-дорожнього університету (акт № 87/69-2011 від 01.01.2011 р.), Харківського національного технічного університету сільського господарства ім. П.М. Василенка (довідка № 17/2011 від 23.12.2010 р.). Матеріали дисертаційного дослідження прийняті за основу формування сучасної культури управлінської діяльності на сучасному електромашинобудівному підприємстві “Альтаір” (довідка № 197 від 31.07.2009 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є одноосібно виконаною науковою працею. Наукові ідеї та розробки, що належать співавторам опублікованих праць, у дисертації не використовувалися. Внесок автора в публікаціях, підготовлених у співавторстві, конкретизовано у списку опублікованих праць за темою дисертації.

Апробація результатів дисертації. Основні положення й результати дослідження доповідались та обговорювались на науково-практичних конференціях, зокрема:

– *міжнародного рівня*: “Тригорій Сковорода – 300” (м. Харків, 2007 р.); “Могилянські читання” (м. Миколаїв, 2007–2010 рр.); “Теорія і методика навчання фундаментальних дисциплін у вищій школі” (м. Кривий Ріг, 2008 р.); “Переяславська Рада та гармонізація українсько-російських відносин: історія та культура, наука та освіта” (м. Харків, 2007–2010 рр.); “Спадщина А.С. Макаренка і педагогічні пріоритети сучасності” (м. Полтава, 2008 р.); “Філософія освіти і формування національної управлінської гуманітарно-технічної еліти” (м. Алушта, 2008 р., 2010 рр.); “Соціально-гуманітарні аспекти педагогіки вищої школи” (м. Харків, 2008 р.); “Ольвійський форум: стратегії України в геополітичному просторі” (м. Ялта, 2008–2010 рр.); “Педагогічна освіта в контексті євроінтеграційних процесів” (м. Миколаїв, 2008 р.); “Мікрокад”: інформаційні технології: наука, техніка, технологія, освіта, здоров’я” (м. Харків, 2008–2010 рр.); “Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання” (м. Вінниця, 2008 р.); “Інтерактивний характер ціннісних вимірів освіти в стандартах Болонського процесу” (м. Бердянськ, 2008 р.); “Професіоналізм педагога у контексті Європейського вибору України” (м. Ялта, 2008 р.);

– *всукраїнського рівня*: “Сучасні освітні технології у професійній підготовці майбутніх фахівців” (м. Львів, 2007 р.); “Розвиток творчої особистості студента як суб’єкта професійної самоактуалізації” (м. Донецьк, 2009 р.); “Фундаментальна освіта і формування гуманітарно-технічної еліти”

(м. Харків, 2009 р.); “Стратегія якості у промисловості і освіті” (Болгарія, м. Варна, 2010 р.);

– *міжвузівського рівня*: “Україна і світ: гуманітарно-технічна еліта та соціальний прогрес” (м. Харків, 2009–2010 рр.); “Експертні оцінки елементів навчального процесу” (м. Харків, 2008 р.).

Публікації. Основні наукові положення й результати дослідження відображено в 18 публікаціях, із них: 15 – статті у наукових фахових виданнях, 2 – публікації у збірниках матеріалів і тез доповідей на науково-практичних конференціях, 1 – навчально-методична праця.

Структура й обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації становить – 248 сторінок, із них основний текст займає 191 сторінку, список використаних джерел (260 найменувань, з яких 14 – іноземними мовами) розміщено на 25 сторінках, 8 додатків – на 31 сторінках. Робота містить 13 таблиць і 1 рисунок на 14 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми; визначено категоріальний апарат дослідження; відображено апробацію та впровадження результатів роботи; наведено дані про її структуру.

У **першому розділі** – *“Теоретичні основи формування управлінської компетентності фахівців електромашинобудівного напрямку у ВТНЗ”* – за результатами здійсненого аналізу особливостей професійної діяльності інженерів електромашинобудівної сфери, а також наукових підходів до сутності професійної та управлінської компетентності фахівців розкрито зміст і компоненти управлінської компетентності інженерів-електромашинобудівників, охарактеризовано стан їх сучасної професійної підготовки у вищих технічних навчальних закладах України.

На основі вивчення характерних особливостей професійної діяльності фахівців інженерної сфери в цілому та електромашинобудівного профілю зокрема, таких як: 1) її технічна спрямованість; 2) зорієнтованість на розв’язання суперечностей між об’єктом (природою) і суб’єктом (суспільством) завдяки перетворенню природного в соціальне, штучне; 3) системний характер, пов’язаний з надскладною розумовою діяльністю фахівця у просторі матеріального виробництва; 4) творча природа, що виявляється в постійному виході за межі існуючого стану техніки і технології, результатом якого є поява винаходу; 5) її управлінський характер, у роботі висвітлено вимоги до професійної компетентності сучасного інженера-електромашинобудівника. Зазначено, що, крім специфічно фахової компетентності, конкурентноспроможний інженер-електромашинобудівник повинен характеризуватися високим рівнем управлінської компетентності.

У ході наукового пошуку з'ясовано, що поняття “управлінська компетентність фахівця” розуміється вченими як відпрацьована досвідом система знань, умінь, навичок, професійно-особистісних якостей та професійних норм і моделей поведінки спеціаліста (В. Болотов, С. Бурдіна, С. Гончаренко, О. Гура, Е. Зеєр, І. Зязюн, Н. Карпова, М. Касьяненко, В. Литвин, В. Михайличенко, Л. Павленко, Б. Пономаренко, І. Прокопенко, Л. Тархан, О. Романовський, Л. Товажнянський, А. Хуторської, В. Черевко, І. Щербо та ін.). Основними структурними компонентами управлінської компетентності фахівця інженерної сфери визначено: особистісно-гуманітарну спрямованість особистості керівника; системне сприйняття виробничої сфери, що забезпечує можливість цілісного, структурованого бачення логіки управлінського та виробничого процесів; розуміння тенденцій і закономірностей розвитку системи управління і виробничого процесу підприємства, конструювання доцільної власної управлінської діяльності та діяльності виробничого колективу; уміння інтегрувати інший досвід; уміння продуктивно взаємодіяти з колегами, формувати інноваційний досвід колег; креативність; здатність до рефлексії тощо (Р. Вдовиченко, О. Романовський та ін.).

Поданий у дослідженні аналіз філософських, педагогічних, психологічних та соціологічних джерел щодо визначення сутності управлінської компетентності фахівців, а також результати експертного опитування серед інженерів-керівників, які працюють на підприємствах електромашинобудівного профілю, дав підстави розуміти під *управлінською компетентністю інженера-електромашинобудівника складний комплекс властивостей особистості, що за умови високого їх розвитку, взаємозв'язку, взаємодії і спрямованості на професійно успішну діяльність відображають системоутворювальну здатність фахівця до актуалізації сутнісних характеристик особистості у професійній інженерно-технічній діяльності.*

Управлінська компетентність інженера-електромашинобудівника в роботі розглядається як цілісна система базових компонентів: мотиваційно-ціннісного, інформаційно-перцептивного та операційно-дієвого.

Мотиваційно-ціннісний компонент управлінської компетентності включає наявність інтересу до вивчення психолого-педагогічних дисциплін; усвідомлення значущості управлінської компетентності для майбутнього фахівця; прагнення до особистісного самовизначення, самореалізації та самовдосконалення.

Інформаційно-перцептивний компонент представлений здатністю фахівця до спілкування з людьми та компетентного спілкування з підлеглими; вмінням працювати в колективі; вмінням збагачувати свою професійну компетентність для підвищення рівня управлінської, моральної культури та культури праці.

Операційно-дієвий компонент передбачає вміння на науковій основі організувати виробничий процес на сучасному підприємстві; фахово сприймати виробничі ситуації; вміти подумки уявляти хід технологічного процесу. Усі

компоненти інтегруються в єдине утворення – управлінську компетентність, яка є невід’ємною складовою успішної професійної діяльності інженерів-електромашинобудівників.

На основі визначених показників та критеріїв обґрунтовано рівні сформованості управлінської компетентності інженера-електромашинобудівника: *високий, достатній, середній, низький*.

Високий рівень управлінської компетентності передбачає сформованість і активне функціонування всіх її складників; наявність глибоких знань у галузі психології і педагогіки управління; високий рівень системного методологічного мислення; володіння прийомами організації управлінської діяльності.

Достатній рівень сформованості управлінської компетентності характеризується наявністю значного інтересу до управління; поглибленими знаннями у сфері управління, здатністю до самостійних суджень, висновків, критичного аналізу теорії. Проте застосування цих знань великою мірою є стереотипним, виявляється невміння змінити свою поведінку або способи вирішення проблеми при зміні умов завдання або ситуації взаємодії.

Середній рівень сформованості управлінської компетентності характеризується відповідним рівнем навчальних, суспільних та особистісних досягнень; дещо пасивним ставленням до професійного саморозвитку; фрагментарним засвоєнням методологічної бази інженерної праці; можливістю інтуїтивно приймати управлінські рішення, але не мати змоги довести свої міркування засобами відповідної науки; епізодичністю управлінських рішень; нестабільністю спрямованості на управлінську діяльність і особистісний саморозвиток; відсутністю прагнення брати на себе відповідальність при вирішенні управлінських ситуацій.

Низький рівень сформованості управлінської компетентності в інженерів-електромашинобудівників виявляється в несформованості її основних компонентів, характеризується відсутністю інтересу до проблем управлінської діяльності, проявів внутрішньої спрямованості на одержання вагомих результатів в управлінській діяльності, нестійкою системою цінностей, початковими знаннями у сфері управління.

Окреслення сутності, структури й функцій управлінської компетентності забезпечило підґрунтя для дослідження формування цього феномену в процесі професійної підготовки майбутніх інженерів у технічному університеті.

За результатами представленого в роботі аналізу стану сучасної професійної підготовки майбутніх фахівців у технічному вищому навчальному закладі зазначено, що успішне формування управлінської компетентності у студентів інженерних спеціальностей можливе за умови цілеспрямованого діалектичного розвитку всіх її структурних компонентів. Це забезпечується завдяки: *по-перше*, реалізації положень особистісно й діяльнісно орієнтованого підходу, впровадження сучасних методів та форм навчання; *по-друге*, створенню професійно-розвивально-креативного середовища й реалізації таких умов, які б

сприяли розвитку самореалізації особистості у процесі професійної підготовки у вищій технічній школі; формуванню пізнавального інтересу до оволодіння вміннями успішно запобігати або розв'язувати конфлікти; розвитку толерантності, навичок безконфліктної взаємодії; розвитку вмінь щодо організації толерантних взаємозумовлених відносин; *по-третє*, гуманітарній спрямованості професійного навчання; *по-четверте*, реалізації загальнодидактичних принципів: науковості, мотивації, системності, послідовності, зв'язку теорії з практикою, активності, свідомості та ін.; *по-п'яте*, впровадженню інтерактивних методів навчання, що сприяють розвитку самостійності, ініціативності, вміння приймати рішення, відповідальності за себе та колектив.

У **другому розділі** – *“Науково-методичні засади формування управлінської компетентності майбутніх інженерів-електромашинобудівників у вищому технічному навчальному закладі”* – наведено модель формування управлінської компетентності майбутніх фахівців електромашинобудівного профілю та послідовно розкрито зміст педагогічних умов, що забезпечують ефективність цього процесу.

Результати здійсненого аналізу наукових робіт дав змогу констатувати, що до сьогодні в Україні не проводилося спеціального наукового дослідження дидактичного моделювання формування управлінської компетентності майбутніх фахівців електромашинобудівних спеціальностей технічних університетів. Утім, цінним підґрунтям для заповнення цієї прогалини стали наявні на сьогодні праці науковців у галузі педагогічного моделювання (М. Лазарев, Є. Павлютенков, О. Пономарьов та ін.). Теоретичні положення цих учених покладено в основу розробки моделі формування управлінської компетентності майбутніх фахівців електромашинобудівних спеціальностей технічних університетів (УКВЕМТУ) (рис. 1).

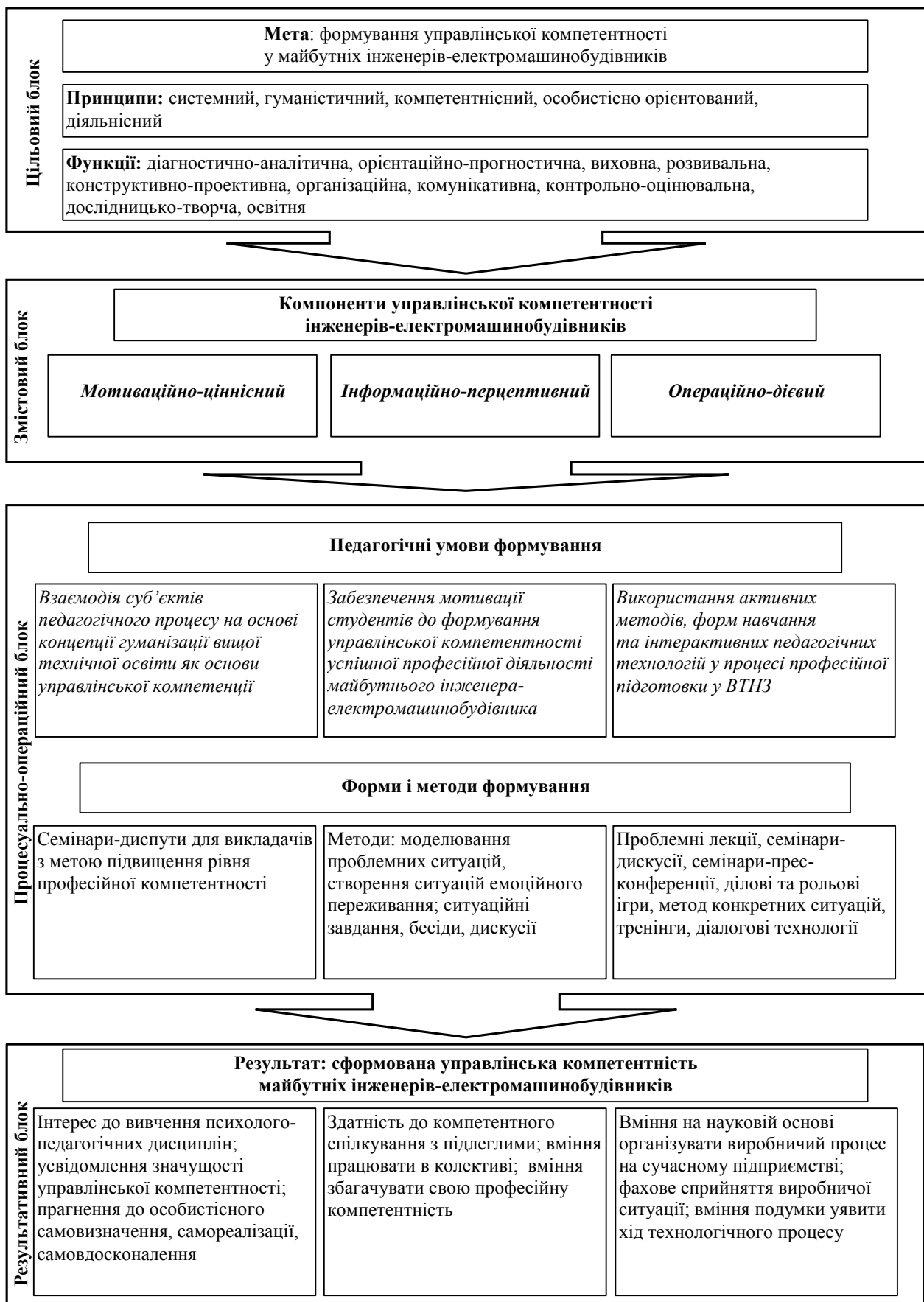

Рис. 1. Модель формування управлінської компетентності у майбутніх інженерів-електромашинобудівників

Запропонована авторська модель складається з таких структурних блоків,

як цільовий, змістовий, процесуально-операційний і результативний, що формалізовано й аналітично конструюють найважливіші характеристики процесу формування управлінської компетентності. Цільовий блок включає мету, принципи, функції її формування. Змістовий блок містить компоненти управлінської компетентності інженера-електромашинобудівника (УКІЕМ) – мотиваційно-ціннісний, інформаційно-перцептивний та операційно-дієвий, а також педагогічні умови її ефективного формування. Процесуально-операційний блок відображає шляхи реалізації процесу професійної підготовки у ВТНЗ. Результативний блок представлений критеріями, показниками та рівнями сформованості УКВЕМТУ. У роботі розкрито педагогічні умови, впровадження яких забезпечує ефективне формування управлінської компетентності у майбутніх інженерів-електромашинобудівників. До них зараховують:

- взаємодію суб'єктів педагогічного процесу на основі гуманізації вищої технічної освіти як основи управлінської компетенції;
- забезпечення мотивації студентів до формування управлінської компетентності як необхідної складової успішної професійної діяльності майбутнього інженера-електромашинобудівника;
- використання активних методів, форм навчання та інноваційних педагогічних технологій у процесі професійної підготовки у ВТНЗ.

Третій розділ – *“Експериментальна перевірка ефективності педагогічних умов формування управлінської компетентності у майбутніх інженерів-електромашинобудівників”* – подано хід, методичне забезпечення та результати педагогічного експерименту з перевірки впливу вищезазначених педагогічних умов на ефективність формування управлінської компетентності майбутніх фахівців електромашинобудівного профілю.

Дослідно-експериментальну роботу було організовано відповідно до основних вимог проведення педагогічного експерименту такими етапами наукового пошуку.

На *констатувальному* етапі експерименту (2008–2009 рр.) брали участь 60 інженерів-керівників, які працюють на підприємствах електромашинобудівного профілю м. Харків, 35 викладачів і 220 студентів чотирьох технічних вузів: електромашинобудівного факультету (ЕМБ) НТУ “ХПІ”; механічного факультету Харківського національного автомобільно-дорожнього університету; механіко-технологічного факультету Української інженерно-педагогічної академії; механіко-технологічного факультету Харківського національного технічного університету сільського господарства ім. П. Василенка. За допомогою розроблених питальників досліджено рівень розвитку кожного структурного компонента управлінської компетентності інженерів-електромашинобудівників; проведено комплексне оцінювання рівнів розвитку управлінської компетентності; визначено самооцінку студентами рівня розвитку власної управлінської компетентності.

На *формувальному* етапі експерименту (2009–2010 рр.) взяли участь 285 осіб, серед яких: 45 викладачів НТУ “ХП”, у тому числі 5 викладачів-експертів кафедри педагогіки і психології управління соціальними системами НТУ “ХП” й 40 викладачів профільних та гуманітарно спрямованих дисциплін, 240 студентів III курсу електромашинобудівного факультету НТУ “ХП”.

Експериментальна робота передбачала апробацію педагогічних умов формування управлінської компетентності. Так, процес організації *педагогічної взаємодії зі студентами* під час вивчення психолого-педагогічних дисциплін сприяв розвитку творчого мислення у студентів, самостійності в прийнятті рішень щодо управлінських проблем різної складності, постійному вдосконаленню управлінських знань, розвитку управлінських здібностей. На заняттях студенти експериментальної групи опрацьовували та аналізували ситуативні завдання, які виникають на сучасному електромашинобудівному виробництві, своєчасно виявляли конфліктні ситуації та формулювали висновки, пропозиції, рішення щодо їх усунення, вчилися створювати соціально-психологічний клімат у колективі.

Забезпечення професійно спрямованого навчання студентів експериментальної групи у процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін здійснювалося за допомогою активних методів, форм і технологій навчання, таких як: проблемні лекції, семінари-дискусії, семінари-прес-конференції, ділові та рольові ігри, тренінги, діалогові технології, ситуатійні завдання, бесіди, дискусії, а також використовувалися методи конкретних ситуацій, моделювання проблемних ситуацій, створення ситуацій емоційного переживання. Гармонійне й комплексне поєднання різних методів, форм і технологій дало змогу позитивно впливати на управлінську діяльність студентів, що сприяло ефективному формуванню їх управлінської компетентності.

Організація самостійної роботи студентів з управлінської самоосвіти забезпечувалася шляхом вироблення навичок самостійно здійснювати пошук й опрацьовувати інформацію з метою забезпечення здатності до довготривалого навчання. Така робота сприяла вдосконаленню набутих умінь і виробленню нових навичок самостійної роботи з підвищення рівня їх управлінської компетентності.

Важливою умовою забезпечення належної професійної підготовки студентів вищих навчальних закладів електромашинобудівного профілю визначено підготовку викладачів психолого-педагогічних дисциплін до формування управлінської компетентності майбутніх інженерів. З цією метою було організовано й проведено методичні семінари-диспути для викладачів.

За результатами контрольного діагностування рівня сформованості управлінської компетентності майбутніх інженерів-електромашинобудівників експериментальної та контрольної груп отримано дані, що свідчать про

ефективність упровадження визначених педагогічних умов (табл. 1).

Таблиця 1

**Рівень розвитку управлінської компетентності
в експериментальній і контрольній групах**

Рівні	ЕГ				КГ			
	до експерименту		після експерименту		до експерименту		після експерименту	
	кількість	%	кількість	%	кількість	%	кількість	%
	ь		ь		ь		ь	
Високий	–	–	5	4,2	–	–	1	0,8
Достатній	12	10	48	40*	12	10	21	17,5
Середній	45	37,5	36	30	42	35	60	50*
Низький	63	52,5	31	25,8*	66	55	38	31,7*

*Примітка. Відмінності досягають статистичної значущості на рівні $p \leq 0,01$.

Так, виявлено достовірну позитивну динаміку всіх рівнів сформованості управлінської компетентності студентів експериментальної групи: якщо до експерименту не було студентів з високим рівнем розвитку управлінської компетентності, то після нього в експериментальній групі таких студентів стало 5 (4,2%); у 4 рази збільшилась кількість студентів із достатнім рівнем розвитку управлінської компетентності; значні зміни відбулися зі студентами, у яких був низький рівень управлінської компетентності – їх кількість скоротилася в 2 рази.

У більшості студентів експериментальної групи виявився інтерес і бажання вирішувати практичні управлінські завдання, брати на себе відповідальність, організовувати роботу, домагатись успіху. Необхідно відзначити, що після впровадження формувальних заходів студенти цієї групи стали більш активні й ініціативні, виявляли більше прагнення до того, щоб висловлювати власну точку зору, випробовувати себе в ролі керівника, брати участь у ділових і рольових іграх.

За результатами контрольного діагностування встановлено незначну позитивну динаміку в рівнях розвитку управлінської компетентності у студентів контрольної групи (в 1,4 раза зросла кількість студентів із середнім рівнем розвитку управлінської компетентності), що пояснюється ситуаційним впливом повторного діагностування.

Таким чином, дані, отримані за результатами формувального експерименту, дають підстави стверджувати про ефективність висунутих у гіпотезі педагогічних умов.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне та експериментальне дослідження педагогічних умов, що забезпечують ефективне формування управлінської компетентності у майбутніх інженерів-електромашинобудівників у процесі професійної підготовки. Одержані в ході роботи результати дали змогу зробити такі висновки.

1. Здійснений теоретичний аналіз наукових підходів до сутності управлінської компетентності, основних вимог та особливостей інженерної діяльності дав підстави розуміти під управлінською компетентністю інженера-електромашинобудівника складний комплекс властивостей особистості, що за умови високого їх розвитку, взаємозв'язку, взаємодії і спрямованості на професійно успішну діяльність відображають системоутворювальну здатність фахівця до актуалізації сутнісних характеристик особистості у професійній інженерно-технічній діяльності.

Структурними компонентами та показниками управлінської компетентності інженера електромашинобудівного профілю визначено: 1) *мотиваційно-ціннісний* – наявність інтересу до вивчення психолого-педагогічних дисциплін; усвідомлення значущості управлінської компетентності для майбутнього фахівця; прагнення до особистісного самовизначення, самореалізації та самовдосконалення; 2) *інформаційно-перцептивний* – здатність до спілкування з людьми та компетентного спілкування з підлеглими; вміння працювати в колективі; вміння збагачувати свою професійну компетентність для підвищення рівня управлінської, моральної культури та культури праці; 3) *операційно-дієвий* – вміння організувати виробничий процес на сучасному підприємстві на науковій основі; фахове сприйняття виробничої ситуації; вміння подумки уявляти хід технологічного процесу. На підставі визначених показників та критеріїв обґрунтовано рівні сформованості управлінської компетентності інженера-електромашинобудівника: високий, достатній, середній, низький.

2. Представлена авторська модель формування управлінської компетентності майбутніх інженерів-електромашинобудівників складається з цільового, змістового, процесуально-операційного і результативного блоків, що формалізовано й аналітично конструюють найважливіші характеристики процесу формування управлінської компетентності.

3. Виявлено та науково обґрунтовано, що необхідними та достатніми педагогічними умовами формування управлінської компетентності майбутніх інженерів-електромашинобудівників є: організація взаємодії суб'єктів педагогічного процесу на основі гуманізації вищої технічної освіти як основи управлінської компетенції; забезпечення мотивації студентів до формування в них управлінської компетентності як необхідної складової успішної професійної діяльності майбутнього інженера; використання активних методів, форм навчання

та інтерактивних педагогічних технологій у процесі професійної підготовки.

4. Результати проведеного формувального експерименту, якісний та кількісний аналіз отриманих даних засвідчили наявність істотних позитивних змін у рівнях сформованості управлінської компетентності майбутніх інженерів-електромашинобудівників, що вказує на ефективність упровадження педагогічних умов. Це підтверджується збільшенням кількості студентів експериментальної групи з високим та достатнім рівнем сформованості управлінської компетентності (з 0% до 4,2% та з 10% до 40%, відповідно) та значним зменшенням таких, що мають низький рівень (з 52,5% до 25,8%).

5. Теоретично обґрунтовані й експериментально перевірені педагогічні умови формування управлінської компетентності майбутніх інженерів-електромашинобудівників упроваджено в освітню практику ВТНЗ на основі: розробленої навчальної програми з курсу “Психологія і педагогіка” та методичних рекомендацій до семінарських занять за темою “Психологія управлінського спілкування”; комплексу інноваційних форм та методів навчання (педагогічних ситуаційних завдань, ділових та рольових ігор тощо).

Таким чином, вирішення завдань дисертаційного дослідження зумовило досягнення його мети, яка полягає в теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці педагогічних умов формування управлінської компетентності майбутніх інженерів-електромашинобудівників у процесі їх професійної підготовки.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми формування управлінської компетентності у майбутніх фахівців інженерних спеціальностей і засвідчує необхідність її подальшої розробки за такими найбільш перспективними напрямками, як розробка та впровадження новітніх інформаційних технологій забезпечення професійної освіти студентів ВТНЗ; наукове обґрунтування технології психолого-педагогічного супроводу формування соціальної компетентності майбутніх інженерів тощо.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у фахових виданнях:

1. Гура Т.В. Управлінська підготовка студентів електромашинобудівного профілю політехнічних вищих навчальних закладів України / Т.В. Гура // Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія. – Х. : НТУ “ХПІ”, 2007. – Вип. 1. – С. 62–72.

2. Гура Т.В. Управлінська компетентність як напрямок гуманізації освіти у життєвих перспективах майбутніх інженерів / Т.В. Гура, О.Г. Романовський // Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія. – Х. : НТУ “ХПІ”, 2007. –

Вип. 4. – С. 61–69. *(Особистий внесок: аналіз наукової літератури з вивчення управлінської компетентності та її складових).*

3. Гура Т.В. Розвиток комунікативних та організаційних здібностей студентів електромашинобудівних спеціальностей в умовах НТУ “ХП” / Т.В. Гура // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки : зб. наук. пр. / [редкол.: Т.І. Сущенко (гол. ред.) та ін.]. – Запоріжжя, 2007. – Вип. 44. – С. 154–158.

4. Гура Т.В. Дидактичні засади сучасних освітніх технологій майбутніх інженерів-керівників в умовах НТУ “ХП” / Т.В. Гура // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2008. – № 3. – С. 38–45.

5. Гура Т.В. Педагогічна взаємодія як фактор удосконалення сучасної системи професійної освіти / Т.В. Гура // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки: зб. наук. пр. / [редкол.: Т.І. Сущенко (гол. ред.) та ін.]. – Запоріжжя, 2008. – Вип. 50. – С. 104–110.

6. Гура Т.В. Психолого-педагогічні умови формування духовних цінностей у студентів-електромашинобудівників “НТУ” ХП / Т.В. Гура // Науковий вісник Миколаївського державного університету : зб. наук. пр. [Педагогічні науки] / [за заг. ред. В.Д. Будака, О.М. Пехоти]. – Миколаїв : МДУ, 2008. – Вип. 23. – Т. 2. – С. 143–148.

7. Гура Т.В. Педагогічні умови формування управлінської компетенції у студентів-електромашинобудівників НТУ “ХП” / Т.В. Гура // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. / [редкол.: І.А. Зязюн (голова) та ін.]. – К. ; Вінниця : Вінниця, 2008. – Вип. 19. – С. 296–300.

8. Гура Т.В. Інтелігентність сучасного інженера як домінуючий чинник управлінської компетентності / Т.В. Гура // Наукові праці. Т. 75. [Педагогічні науки]. – Миколаїв : Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2007. – Вип. 62. – С. 53–56.

9. Гура Т.В. Педагогічні умови формування управлінської компетенції з урахуванням вимог Болонського процесу / Т.В. Гура // Зб. наук. пр. Бердянського ДПУ [Педагогічні науки]. – Бердянськ : БДПУ, 2008. – Вип. 3. – Ч. 2. – С. 55–58.

10. Гура Т.В. Гуманістична спрямованість ідей А.С. Макаренка – актуальний аспект підготовки майбутніх інженерів-керівників / Т.В. Гура // Імідж сучасного педагога. – Полтава : АСМІ, 2008. – Вип. 1–2 (80–81). – С. 56–57.

11. Гура Т.В. Особливості моделі професійної діяльності інженера-керівника в електромашинобудуванні / Т.В. Гура // Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія. – Х. : НТУ “ХП”, 2009. – Вип. 1. – С. 39–44.

12. Гура Т.В. Самореалізація як важливий компонент підготовки майбутніх інженерів-керівників / Т.В. Гура // Наукові праці Донецького нац.

техн. університету. Серія: педагогіка, психологія і соціологія. – Донецьк : ДВНЗ “ДонНТУ”, 2009. – Вип. 4 (146). – С. 160–163.

13. Гура Т.В. Концептуальні підходи до формування управлінської компетентності у студентів електромашинобудівних спеціальностей / Т.В. Гура // Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія. – Х. : НТУ “ХПІ”, 2009. – Вип. 4. – С. 104–108.

14. Гура Т.В. Формування творчого складника управлінської компетентності інженера-електромашинобудівника / Т.В. Гура // Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія. – Х. : НТУ “ХПІ”, 2010. – Вип. 2. – С. 88–93.

15. Гура Т.В. Дослідно-експериментальна перевірка впровадження моделі формування управлінської компетентності у випускників електромашинобудівних спеціальностей / Т.В. Гура // Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія. – Х. : НТУ “ХПІ”, 2011. – Вип. 1. – С. 45–54.

Матеріали конференцій:

16. Гура Т.В. Григорій Сковорода та проблеми формування особистості майбутніх інженерів-керівників / Т.В. Гура // Матеріали наук.-практ. конф. [“Григорій Сковорода – 300”] (м. Харків, 18–19 жовтня 2007 р.). – Х. : ПП Черв’як, 2007. – С. 73–78.

17. Гура Т.В. Формування управлінської компетентності в умовах технічного університету / Т.В. Гура // Матеріали міжнар. конф. [“Стратегія якості у промисловості і освіті”] (м. Варна (Болгарія), 11–14 червня 2010 р.). – Дніпропетровськ ; Варна, 2010. – С. 97–100.

Навчально-методичні видання:

18. Гура Т.В. Психологія і педагогіка: методичні рекомендації до самостійної роботи студентів з вивчення теми “Психологія управлінського спілкування”: для студентів інженерних та економічних спеціальностей / Т.В. Гура, О.Г. Романовський. – Х. : 2008. – 32 с. (*Особистий внесок: розроблено такі теми, як “Методичні рекомендації до вивчення форм управлінського спілкування”, “Методичні рекомендації до вивчення основних прийомів атракції”*).

АНОТАЦІЯ

Гура Т.В. Формування управлінської компетентності випускників електромашинобудівних спеціальностей технічних університетів. –

Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Класичний приватний університет. – Запоріжжя, 2011.

У дисертації розглянуто питання формування управлінської компетентності у вищому технічному закладі. Уточнено поняття “компетентність”, “управлінська компетентність”. Визначено основні структурні компоненти управлінської компетентності у майбутніх інженерів електромашинобудівного напрямку. Виокремлено комплекс педагогічних умов формування управлінської компетентності. В результаті експериментальної перевірки педагогічних умов встановлено, що впровадження авторської моделі та певних педагогічних умов сприяє формуванню управлінської компетентності випускників електромашинобудівних спеціальностей технічних університетів.

Ключові слова: управлінська компетентність, модель, педагогічні умови, активні методи та форми навчання, технології навчання, випускники електромашинобудівних спеціальностей.

АННОТАЦИЯ

Гура Т.В. Формирование управленческой компетентности выпускников электромашиностроительных специальностей технических университетов. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Классический приватный университет. – Запорожье, 2011.

В диссертации рассмотрены вопросы формирования управленческой компетентности выпускников электромашиностроительных специальностей технических университетов.

Уточняется содержание понятий “компетентность”, “управленческая компетентность”. Дано авторское определение понятий “управленческая компетентность инженера-электромашиностроителя”, “формирование управленческой компетентности студента электромашиностроительного факультета технического университета”.

Освещены основные структурные компоненты управленческой компетентности инженеров электромашиностроительного направления: мотивационно-ценностный; информационно-перцептивный; операционно-действенный.

Разработана модель формирования управленческой компетентности выпускника электромашиностроительных специальностей технического университета, которая состоит из таких структурных блоков: целевого, содержательного, процессуально-операционного и результативного. Целевой

блок включает цель, принципы и функции формирования управленческой компетентности. Содержательный блок представлен компонентами управленческой компетентности инженера-электромашиностроителя и педагогическими условиями оптимизации ее формирования. Процессуально-операционный определен путем реализации предложенных педагогических условий формирования управленческой компетентности выпускников электромашиностроительных специальностей в условиях технического университета. Результативный блок представлен критериями, показателями и уровнями формирования управленческой компетентности.

Определен комплекс педагогических условий для формирования управленческой компетентности выпускников электромашиностроительных специальностей технического университета, который включает: организацию взаимодействия субъектов педагогического процесса на основе гуманизации высшего технического образования как основы управленческой компетенции; обеспечение мотивации студентов к формированию у них управленческой компетентности как необходимой составляющей успешной профессиональной деятельности будущего инженера; использование активных методов, форм обучения и интерактивных педагогических технологий в процессе профессиональной подготовки.

В диссертации подробно описаны логика и ход экспериментальной проверки выдвинутой в начале исследования гипотезы. Полученные в ходе формирующего эксперимента данные обрабатываются и анализируются с помощью методов математической статистики.

В ходе экспериментальной проверки педагогических условий установлено, что внедрение авторской модели и определенных педагогических условий ведет к формированию управленческой компетентности выпускников электромашиностроительных специальностей технических университетов, что свидетельствует о выполнении заданий и достижении цели исследования.

Результаты исследования внедрены в учебно-воспитательный процесс нескольких высших технических учебных заведений Украины.

Перспективным направлением дальнейшего научного поиска является разработка соответствующих учебных пособий по формированию управленческой компетентности будущих специалистов инженерного профиля.

Ключевые слова: управленческая компетентность, модель, педагогические условия, активные методы и формы обучения, технологии обучения, выпускники электромашиностроительных специальностей.

SUMMARY

Gura T.V. Formation of managerial competence of graduates of

Electromachinebuilding specialties of technical universities. – Manuscript.

The dissertation on gaining of a candidate's scientific degree of pedagogical sciences on a speciality 13.00.04 – theory and method of professional education. – Classic Private University. – Zaporozhye, 2011.

In the dissertation the issues of formation of the managerial competence in the higher technical establishment are considered. The concept of “competence”, “managerial competence” are clarified. The basic structural components of the managerial competence of the future engineers of electromachinebuilding directions are covered. The complex of pedagogical conditions for the managerial competence formation is determined. In the course of the experimental validation of the pedagogical conditions it is established that the introduction of author's model and certain pedagogical conditions leads to formation of the managerial competence of the graduates of electromachinebuilding specialties of technical universities.

Key words: managerial competence, model, pedagogical conditions, active methods and forms of training, technology of training, graduates of the electromachinebuilding specialties.

ГУРА ТЕТЯНА ВІТАЛІЇВНА

**ФОРМУВАННЯ УПРАВЛІНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
ВИПУСКНИКІВ ЕЛЕКТРОМАШИНОБУДІВНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ
ТЕХНІЧНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Підписано до друку 15.09.2011 р. Формат 60х 84/16. Папір друкарський.
Ум. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9.
Зам. № 11-10АГ. Тираж 100 прим.

Виготовлено на поліграфічній базі Класичного приватного університету
69002, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 70-б

